

κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον σταλείσαι ἐπιστολαὶ τῶν ἐπισκόπων Ναυπάκτου Γαβριὴλ καὶ Λακεδαιμονίας Διονυσίου, ἐν ταῖς ὁποίαις οὗτοι ἐκφράζουν τὸ μῖσος τοῦ τουρκοκρατουμένου γένους κατὰ τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἐξορκίζουν τὸν δοῦκα νὰ συντομεύσῃ τὴν ἐκστρατείαν (*).

Ὁ κόμης τοῦ Σατωρενῶ μετὰ τοῦ Μεδίκου φθάσαντες εἰς Παρισίους, ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν προφορικῶν ἐκθέσεων τῶν ἐντυπώσεων τῶν υπέβαλον πρὸς τὸν δοῦκα τέσσαρα ὑπομνήματα εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ δουκός. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εἶναι περιγραφή τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως τῆς Μάνης, λίαν περιεργος, ἔχει δὲ ἐξῆς :

«Ὁλος ὁ Μωρέας, ἡ Πελοπόννησος, ἄλλοτε διαιρούμενος εἰς 7 βασιλεία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τῆς Σπάρτης ἢ Λακεδαιμόνος προεξήρχε, περικυκλοῦται ὁλόκληρος ὑπὸ θαλάσσης ἐξαιρέσει τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὅστις ἔχει πλάτος 6 χιλιομέτρων, περίμετρον 2 γαλλικῶν λευγῶν καὶ καθστᾶ αὐτὴν χερσόνησον. Εἶναι (ἡ Πελοπόννησος) εὐφορωτάτη εἰς σίτους, οἴνους, καρπούς πάντων τῶν εἰδῶν, ζάχαριν, βάμβακα, μέταξαν, λινὸν καὶ μὲ μεγάλην ποσότητα ζῶων. Εἶναι τώρα ὑποτεταγμένη εἰς τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, οἵτινες τὴν κατέλαβον διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐκτὸς μέρους τινὸς ὀνομαζομένου «χώρα τῶν Μανιατῶν». Ἐκεῖ, κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων τὸ πλεῖστον τῶν καλυτέρων οἰκονειῶν καὶ γενναιοτέρων προσώπων ἀπεφάσισαν νὰ ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ ἀμυνθῶσι, χάρις εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη ἅτινα χρησιμεύουν ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς ὡς τεῖχη ἰσχυρότατα. Ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται τις νὰ προσορμισθῇ εἰς οὐδένα τῶν λιμένων ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἐντοπίων, διότι ὄρη ὑψηλότατα δεσπόζουν αὐτῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκατοικήθησαν τόσον πυκνῶς, ὥστε σήμερον δύνανται νὰ ὑπάρχουν (²) χωρία τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα παρα-

(*) Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀπηρθύνθησαν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ ἐπιστολαὶ καὶ ἐκ μέρους τοῦ Μητροπολίτου Μητροπόλεως Μονεμβασίας, Διονυσίου Ράλλη τοῦ ἐκ Παλαιολόγων ἀρχιεπισκόπου Τυρνόβου καὶ πάσης Βουλγαρίας καὶ πλείστων ἄλλων Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γίνεται φανερόν ὅτι ὁ δοῦξ κατὰ κόρον ἔκαμνε χρῆσιν τῆς ἐκ τῶν Παλαιολόγων καταγωγῆς του εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεννοήσεως του, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὰς μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοιαύτας ἐλάχιστα ἢ μᾶλλον οὐδὲν ἀνέφερε τοῦτο, ἵσως ἵνα μὴ προκαλῆ ζηλοτυπίας.

(²) Ἑλλείπει ὁ ἀριθμὸς.

τίθενται εἰς τὸν χάρτην. Ταῦτα δύνανται νὰ προμηθεύσῃ 15 χιλιάδας ἄνδρας ὀπλισμένους, οἱ ὁποῖοι προσβληθέντες ἄλλοτε ὑπὸ 60 ἢ 80 χιλιάδων Τούρκων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὄχι μόνον ἠμύνθησαν καλῶς, ἀλλ' ἀκόμη κατεδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς τῶν μέχρις καὶ ἐκτὸς τῆς πεδιάδος (τῶν ἀπὸ ξηρᾶς συνόρων τῶν) καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν μέχρι τῶν γαλερῶν τῶν.

Ἡ χώρα τῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἔχει περίμετρον 40 χιλιομέτρων καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς 60 περίπου μιλίων. Δὲν ὑπάρχουν εἰμὴ δύο εἴσοδοι (πρὸς τὴν Μάνην) ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς, ἡ μία διὰ τῆς Καλαμάτας καὶ ἡ ἄλλη διὰ τοῦ Πασαβᾶ, αἵτινες εἶναι τὰ πρὸς τοὺς Τούρκους σύνορά τῶν καὶ αἱ ὁποῖαι (φυλάσσονται) μὲ ὀλίγους ἄνδρας, οἵτινες ὅμως εἶναι συνηθισμένοι νὰ υπερασπίζωσιν αὐτὰς ἐναντίον ὅλης τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως. Καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἔχουν ἀρκετὰ καλοὺς λιμένας, εἰς τοὺς ὁποίους δέχονται λίαν ἐλευθέρως πάντας τοὺς χριστιανούς οἵτινες ἠθέλον προσορμισθῶσιν ἐκεῖ, ἄλλ' οὐδέποτε Τούρκον. Ἐχουν ἀρκετὸν σίτον, καρπούς καὶ ζῶα διὰ τὴν ζωοτροφίαν τῶν, ἀφοῦ ἐμπορεύονται ἀκόμη ἐξ αὐτῶν μὲ τινὰς Βενετικὰς νήσους καὶ ἄλλας τοῦ ἀρχιπελάγους».

Τὸ δεύτερον ὑπόμνημα εἶναι ἐκθεσις τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καταστάσεως τῶν Τούρκων, μανθάνομεν δὲ ἐξ αὐτῆς ὅτι εὐρίσκοντο ἐκεῖ περὶ τὰς 6.000 Τούρκων μαχίμων καὶ αἱ ἰσχυρότεροι φρουραὶ ἦσαν διανεμημένοι εἰς τὰ φρούρια Κορώνης, Μεθώνης, Ναυαρίνου καὶ Ναυπλίου. Τὸ τρίτον εἶναι ἀτελεστάτη καὶ λίαν συγκεχυμένη ἀπαρίθμησις τῶν τότε πόλεων τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ τέταρτον ὑπόμνημα συνταχθὲν πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μεδίκου εἶναι στατιστικὴ τῆς Μάνης. Ἐξ αὐτῆς πληροφοροῦμεθα ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἐλευθέρη χώρα τῶν Μανιατῶν ἀπὸ Πασαβᾶ μέχρι τοῦ κάμπου τῆς Καλαμάτας εἶχεν 125 κώμας καὶ χωρία, κατοικούμενα ὑπὸ 4.913 οἰκογενειῶν. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν σήμερον εἶναι ἄγνωστα εἴτε διότι ἠλλαξαν ὄνομα, εἴτε διότι παρεποιήθησαν ἐντελῶς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γεγραμμένα. Ἀναφέρονται ἐκ τῶν σημερινῶν τὸ Οἰτυλον μὲ 400 οἰκογενείας, ἡ Κελεφᾶ 300, Πλάτσα 150, Ἀπάνω Μηλέα 120, Λάγεια 100, κάμπος τῆς Ζαρνάτας 90, Ἀνδρούδιτσα ἢ Μεγάλη χώρα 80, Δρῦ 85, Πράστι 108, Κολοκυνθίτσα 80, Λαζαριάνοι 30,